

Slovenski Pravnik

Leto LVI.

Ljubljana, februarja 1942-XX.

Štev. 1.—2.

Osnovni problemi reformne delniškega prava.

Dr. Kobè Božidar, sodniški pripravnik.

(Nadaljevanje.)

VI. Zaščita obćih javnih interesov.

17. Prva temeljna zahteva novega delniškega prava je v tem, da ne sme delniška družba zasledovati ciljev, ki bi bili nasprotni javnim interesom, namreč višjim kolektivnim interesom naroda, države, družbe.⁶³ Delniška družba je dobila v Code de commerce in v vseh delniških zakonih pečat zasebnopravne družbe, ki jo sestavljajo delničarji z enakimi pravicami in dolžnostmi, čije bistvo naj bi bilo zbiranje kapitalov na osnovi večinskega načela in kjer bi imel glavno vlogo „intuitus pecuniae“. Razvoj velikih gospodarskih podjetij in njih vedno važnejša vloga v gospodarskem in socialnem življenju zahteva določeno korekturo tega osnovnega načela delniškega prava. Podjetja v obliki delniških družb so danes prekoračila meje zasebnega gospodarstva ter postala ustanove obćega javnega interesa, avtonomni organi narodnega gospodarskega življenja, ki

⁶³ Pri delniških družbah moramo razlikovati javne interese (interese naroda, države, družbe), interese podjetja, delniške družbe kot take ter delničarjev kot njenih članov in končno posebne interese delničarjev in družbinih upnikov kot nosilcev samostojne imovine, različne od družbine imovine. Vsi ti interesi delujejo bodisi skupno, bodisi posamezno pri odrejanju ustroja in polja dejavnosti delniške družbe kakor tudi pri izvajanju kontrole nad njenim poslovanjem. Nadzor državne oblasti služi v glavnem izključno vplivu javnih ali državnih interesov, prim. § 56/1, 3 deln. reg. in Djordje Mirković, Državni nadzor nad društvima deoničskog oblika, Arhiv knj. 47, 415 op. 5, ki navaja zanimiv primer prakse ministrstva trgovine in industrije — odločbo VI N. 1953 z dne 20. aprila 1929 („Po članu 5 zak. o akcionarskim društvima, akcionarska društva stoje pod nadzorom Ministarstva trgovine i industrije. No ovaj nadzor prostire se na rad akcionarskih društava, kao ustanova, koje se osnivaju, funkcionišu na osnovu odredaba ovoga zakona, potom na njihov rad kao privrednih i socialnih ustanova, u odnosu na njihovo dejstvo po opšte interese i narodnu privredu. Po pitanjima privatno pravnih odnosa, bilo izmedju akcionarskog društva i njegovih akcionara, bilo izmedju njega i drugih društava, nadležan je sud“). Tudi § 186/2-ntz. stoji na istem stališču.

živijo od delničarjev ločeno življenje in ki ne smejo biti odvisni od egoističnih interesov spreminjajoče se večine delničarjev.⁶⁴ Zato je nujno in v skladu s kolektivističnimi in transpersonalnimi stremljenji v navedenem smislu, da se delniške družbe docela podrede zahtevam narodnega gospodarstva in javnim interesom.⁶⁵ Ta zahteva dobiva svoj vedno večji poudarek spričo naraščajoče tendence in potrebe po načrtnosti vsega narodnega gospodarstva, v katerem imajo gospodarska podjetja v obliki delniških družb kot produkcijski in socialni faktorji (zaposlitev delavstva in nameščenstva) svoj posebni pomen in svoje posebne naloge obče koristne narave.

Moderni zakoni o delniških družbah so tej prvi zahtevi ugodili v večji ali manjši meri, kar je seveda odvisno od stopnje intenzitete državne intervencije na področju narodnega gospodarstva oziroma od gospodarsko-organizacijskega sistema v posamezni državi. Tako ima naš novi trgovinski zakon posebne določbe, ki ščitijo na učinkovit način javne interese zlasti ob ustanovitvi delniške družbe pri reševanju prošnje za dovolitev, kadar je dovolitev potrebna (§ 186/2 v zvezi s § 185 ntz.).⁶⁶ Čim pa družba zasleduje nedovoljene cilje ali cilje proti dobrim šegam in običajem („krši predpise zakona ali pravil“) in je ogrožen javni interes, sme oblastvo, ki je pristojno dajati dovolitve za ustanovitev, odločiti, da družba prestane (§ 365/1-2 ntz.). Slednja določba ni nova, kajti tudi po § 134 zak. o upravnem post. sme najvišje upravno oblastvo v svrhu zaščite javnega interesa v potrebnem obsegu razveljaviti ali spremeniti pravnomočno odločbo, kolikor je to neizogibno potrebno, „da se odvrne silna nevarnost... za narodno gospodarstvo“ (prim. tudi §§ 65, 66 zak. o notr. upravi). V vseh drugih primerih zastopa zakon stališče, da je za izrek prestopa delniške družbe, kjer bi se to pokazalo za ne-

⁶⁴ R a t h e n a u, Vom Aktienwesen, 1917, 38, 39.

⁶⁵ „Die gesetzliche Regelung muss der richtigen Bewertung der Interessen entsprechen. Massgebend kann weder das Interesse der Verwaltung noch das der Aktionäre sein. Die Erkenntnis, dass die Aktiengesellschaften wichtige Funktionen im Gemeinschaftsleben ausüben, führt aber weiter zu der Schlussfolgerung, dass der Staat als Träger der Gemeinschaft ein dringendes eigenes Interesse daran hat, die Gesellschaften wirtschaftlich und nach dem Sittengesetz gesund zu erhalten“, Schlegelberger, Probleme des Aktienrechts, 1926, 18.

⁶⁶ § 9 srbskega zakona o d. d. z dne 10. decembra 1896 posebno izrazito poudarja uporabo diskrecionarne oblasti ob dovolitvi nove delniške družbe, ko določa, da se sme dovolitev izreči, ako najvišje upravno oblastvo ne uvidi, „da je takvo preduzeće protivno zakonima i zemaljskim interesima.“

izogibno potrebno, pristojno samó sodišče (§ 364 ntz.)⁶⁷ Seveda bo upravnemu oblastvu dano na svobodno voljo, da tudi ona s svoje strani pokrene postopek, kadar bi bili javni interesi ogroženi.

Kaj naj smatramo pod pojmom javni interesi, je težko reči. Če je javni interes „korist, ki jo ima množina oseb od kake stvari“,⁶⁸ nam ta pojem ne pomeni rešitve problema, kajti glavni njegov znak je nestalnost. Res je le to, da je tudi ta pojem, kakor mnogo drugih, odvisen od splošnega socialno in gospodarsko političnega sistema v posameznih državah in s tem v zvezi od diskrecionarne razlage oblastva, ki naj nek določen ukrep (n. pr. dovolitev ustanovitve ali razpust delniške družbe) zaradi zaščite javnih interesov izvede. Odločilno pri tem je načelo čim večje narodnogospodarske in socialne koristi podjetja v obliki delniške družbe in pa načelo pravičnosti. Ne sme se namreč pozabiti, da delniška družba ne sme biti več sredstvo posameznih kapitalistov za obavljanje dobičkanosnih poslov, nego eden najvažnejših instrumentov narodnega gospodarstva.⁶⁹

18. Kako je delniško pravo v najožji zvezi s politično in gospodarsko strukturo države, nam najbolje kaže novi nemški Aktiengesetz, ki pozna vrsto pravnopolitičnih izrazov s splošno vrednostjo in veljavo (tkzv. generalne klavzule kakor: Wohl der Gemeinschaft, Gesamtwirtschaftliche Belange, Wohl des Betriebes und seiner Gefolgschaft, Gemeiner Nutzen von Volk und Reich) in v katerem so vsebovana glavna načela nacionalnega socializma z idejo „Gemeinnutz geht vor Eigennutz“⁷⁰ na čelu. Kakor novi zakon ni v ničemer posegel v osnovni kapitalistični značaj delniške družbe, nego jo le spravil v sklad z načeli novega režima, skuša na ta način poudariti nadrejenost javnih interesov nad zasebnimi ter podrediti velika gospodarska podjetja splošnim državnim koristim. Pač sta določbi §§ 77/3 in 98/4, ki zahtevata določno sorazmerje med udeležbo na dobičku v korist družbinih organov (članov uprave in nadzorstvenega sveta) in socialnimi dajatvami v korist delavstva

⁶⁷ Obrazložjenje k § 365.

⁶⁸ Jurković, Javni interes, Zbornik znanstvenih razprav, IX, 89.

⁶⁹ Dj. Mirković, Državni nadzor... op. cit., 522 sl.

⁷⁰ „Über dem Recht der Einzelnen steht das Recht der Volksgemeinschaft auf Leben in Ehre und Freiheit, das Recht des ganzen Volkes auf Forderung des allgemeinen Wohlstandes und Pflege seiner kulturellen Güter.“ Tako je izjavil znani kodifikator nemškega delniškega zakona Schlegelberger na svojem predavanju v Heidelbergu prav v času uzakonjenja novega zakona.

kakor tudi fondi obče koristnega značaja, v nasprotju z idejo zasebnega podjetja, ki mu je glavna vodilja neomejena svoboda udejstvovanja. Toda tudi v švicarskem zakonu (OR) kot tipičnem liberalnem zakonu zasledimo prav tako ideje, ki skušajo omejiti načela izključnega podjetniškega dobička s podrobno ureditvijo fakultativnih rezerv za dobrodelne namene družbinih nameščenecv in delavcev (Wohlfahrtsfonds — čl. 673, 674; prim. tudi § 339/3 ntz.), zlasti pa zakonitih rezervnih fondov za primer slabega poslovnega uspeha (Krisenfonds — čl. 671/5), kakor n. pr. za oskrbo obratne posadke v primeru brezposelnosti. Navedene novote nemškega zakona torej ne morejo dokazati občutne spremembe ali celo opustitev osnovnih načel kapitalistične delniške družbe. Tudi delovna karta italijanskega korporativizma (čl. VII)⁷¹ izrečno proglašča zasebno iniciativo v proizvodjanju za najuspešnejše in najkoristnejše sredstvo; toda zasebni organizaciji proizvodjanja kot funkciji v narodnem interesu nalaga odgovornost nasproti državi. To velja tudi za delniško družbo, urejeno v knjigi „Del lavoro“, vendar v italijanskem zakonu manjkajo, razen osnovnih korporativnih idej (čl. 4 do 12), skupnih vsem podjetjem, nemškemu zakonu podobne določbe; pač pozna čl. 363 fonde za starostno preskrbo delavcev in nameščenecv. Obči javni interesi so dobili svoj poseben poudarek v sovjetskem delniškem zakonu, ki posveča obširno poglavje (čl. 126 do 146) samo delniškim družbam z javnim oz. mešanim kapitalom. Najvažnejša značilnost sovjetskega zakona obstoji v tem, da so delnice na prinosnika izrečno prepovedane (čl. 47 in čl. 7 uv. zak.). S tem je iz delniških družb izločen onaj element, ki daje takim družbam pečat izključno kapitalističnih podjetij; na ta način so se sovjetske delniške družbe občutno približale osebnim družbam. Delnica na prinosnika je v sistemu kapitalističnega gospodarstva gibalno delniške družbe in je, zahvaljujoč se svoji hitri prenosnosti, postala blago, ki notira na borzi (kot predmet špekulacije) in daje delniški družbi njen anonimni značaj. S prepovedjo prinosniških delnic so dobile delniške družbe sovjetskega prava docela drug značaj nasproti delniškim družbam v kapitalističnem gospodarskem sistemu.⁷² Glavni

⁷¹ Gl. op. 9.

⁷² Landk o v, Zeitschrift für Ostrecht, 1928, 97.

⁷³ Tendenca ukinitve anonimnosti delnice se javlja povsod, ne samo v sovjetskem in nemškem sistemu. Primer nam nudi razvoj kontrole nad imetniki delnic v Italiji. Že konec septembra 1941 je bilo treba — v zvezi z ukrepi proti špekulaciji z delnicami — pretvoriti delnice

znak ni več izražen v kopičenju kapitalov od neznanih oseb in tudi ne v notiranju delnic na borzah, nego v osebi imetnika delnice. V toliko je torej „intuitus pecuniae“ postavljen v ozadje. Podobno tendenco (seveda na docela različni pravnopolitični osnovi) opažamo tudi v nemškem gospodarskem sistemu,⁷³ kjer se zastopa stališče, da mora v gospodarstvu prevzeti vodstvo odgovorna osebnost. Osnovno načelo naj bo posebljenje gospodarstva, glavna oblika družb osebna družba, razen če so zastavljene naloge posebno velikega obsega in potrebni veliki kapitali. Zato so v nemškem zakonu odstranjene male delniške družbe, že prej pa je Umwandlungsgesetz z dne 5. julija 1954 ustanovil posebne olajšave za spremembo d. d. in dr. z o. z. v osebne družbe.

19. Zaščita občin javnih interesov se v delniškem pravu izraža v glavnem v državnem nadzoru, ki se uveljavlja v treh smereh: nadzor nad ustanovitvijo delniške družbe, nadzor nad njenim poslovanjem in nadzor nad posli pri prestanku in likvidaciji družbe. Omenim naj le dve najvažnejši obliki državnega nadzora, in sicer predhodno dovolitev ustanovitve delniške družbe in izrek o razpustu družbe, kadar so javni interesi ogroženi.

Kar se tiče prve oblike državnega nadzora, je sistem predhodne dovolitve ali koncesijski sistem danes že na splošno zamenjan z normativnim sistemom, kolikor izredno važni značaj gospodarskega podjetja, ki najgloblje posega v narodno gospodarstvo (predvsem tudi v narodnoobramb-

družb s sedežem v Italiji v delnice, glaseče se na ime. Dne 25. oktobra 1941 je izšel zakonski dekret, ki urejuje vsa vprašanja o pretvoritvi dosedanjih prinosniških delnic v imenske. Ta zakonski dekret določa v glavnem, da morajo biti delnice teh družb imenske, da bi se uvedla kontrola lastnikov delnic in otežkočil prenos delnic, vrh tega pa ustvarila kontrola lastništva delnic iz davčnih razlogov. Drugi primer nam nudita francoska zakona z dne 19. septembra in 26. novembra 1940, ki uvajata v režim delniških družb „intuitus personae“, kakršen je bil dosedaj le v javnih trgovinskih in komanditnih družbah, docela pa manjkal pri delniških družbah. Prvi zakon ustanavlja v osebi predsednika upravnega sveta delniške družbe edinega duševnega vodjo, ki mora zato prevzeti dalekosežno osebno odgovornost. Predsednik upravnega sveta postane v smislu zakona trgovec; on kakor tudi drugi člani upravnega sveta morejo v primeru stečaja prevzeti osebno odgovornost za družbine dolgove. S tem je vzpostavljeno načelo osebne odgovornosti v upravi delniških družb namesto dosedanje kolektivne neodgovornosti. Drugi zakon je ta načela še bolj razvil, posebej je podrobneje normaliziral oblast predsednika upravnega sveta in njegovo odgovornost. Izgleda, da je francoski zakonodavec tudi na področju privatnega prava skušal uveljaviti pod vplivom poraza v juniju 1940 avtonitarno načelo (prim. Le Temps 50. septembra in 1. decembra 1940).

nem pogledu), ne zahteva posebne pozornosti državne oblasti (prim. za naše pozitivno pravo čl. 208 T. z., § 14 ces. pat. z dne 26. novembra 1852, §§ 1 in 12 deln. reg.; §§ 185, 186/2 ntz.).⁷⁴ Koncesijski sistem sta obdržali Sovjetska Rusija⁷⁵ (čl. 12 in 13) in Grčija (čl. 51 zak. 1920).

Važna je tudi druga vrsta nadzora državne oblasti. Vsi moderni zakoni poznajo razpust delniške družbe, kadar so občji javni interesi ogroženi, in družba zasleduje nedovoljene cilje (§§ 364 in 365/1-2 ntz., tudi § 215 glede prekršitve določb o ustanavljanju; § 288 nem.; čl. 382/2 it.; čl. 57/3 švic. ZGB, ker OR nima ustrezne določbe; čl. 97/d sovj.). V ostalem je razumljivo, da se je država že od nekaj zanimala zlasti za ustanavljanje delniških podjetij, kajti pojava izvestnih delniških družb je v tesni zvezi z javnim interesom; ti interesi zahtevajo največje in najboljše socialno izkoriščanje ustanove delniške družbe; s pomočjo te ustanove poziva določen krog ljudi na sodelovanje široke ljudske sloje; posamezniki se ne morejo podrobno spoznati z zamotano ureditvijo oblike delniške družbe in se nahajajo v dejanski kakor tudi pravni nemožnosti, da поблиže nadzorujejo poslovanje vodilnih osebnosti delniške družbe. Gotovo je, da bo državni nadzor (že deln. reg. ga v § 56 izrečno ustanavlja) tem intenzivnejši, čim intenzivnejša bo intervencija državne oblasti na področju narodnega gospodarstva. S stopnjo intenzivnosti posega v narodno gospodarjenje se bo državni nadzor razširil še v večji meri ter podredil delniške družbe docela narodnim, državnim in družbenim interesom, po možnosti brez škode za njih prometno in gospodarsko avtonomijo.⁷⁶

20. Manj znano je drugo važno vprašanje delniškega prava, ali so namreč dolžni vršiti delničarji svoje članske pravice in družbini organi svoje posle v občem javnem interesu. Ker je delniška družba ustanova zasebnega prava, bi iz tega nujno sledilo, da delničarji niso dolžni zasledovati drugih kot samo zasebnih ciljev in da

⁷⁴ Koncesijski sistem pozna čl. 5 srb. z. o d. d., razširjen z zakonom z dne 22. marca 1922 tudi na Črno goro; dalje §§ 152 in 237 trg. zak. za Bosno in Hercegovino; zakon z dne 22. marca 1922 je uveljavil koncesijski sistem tudi za Hrvatsko, Slavonijo, Banat, Bačko in Baranijo. O tem sistemu gl. Stražnický, O reformi prava dioničskih družtava, 1922.

⁷⁵ O tem gl. obširno Eliachevitch, Tager, Nolde, *Traité de droit civil et commercial des Soviets*, 1930, II, 348, 358; tudi *Zeitschrift für Ostrecht* 1928, 95.

⁷⁶ O državnem nadzoru Dj. Mirković, *Državni nadzor...* op. cit., 412, zlasti 417 sl.

tudi upravni organi niso dolžni uresničevati javnih ciljev, nego le one, ki si jih postavi družbina skupnost. To načelo je bilo dosledno izvedeno v vseh delniških zakonih brez izjeme. Ker se je funkcija delniške družbe danes toliko spremenila, da je ne moremo več smatrati za izključno ustanovo kapitalističnih podjetnikov, nego kot podjetje, ki pripada narodnemu oziroma družbenemu kolektivu in mora biti koordinirano javnim interesom,⁷⁷ smemo de lege ferenda in v skladu z današnjimi antiindividualističnimi tendencami⁷⁸ zaključiti, da morajo delničarji izvrševati svoje članske pravice skladno višjim kolektivnim interesom narodne, državne in družbene skupnosti. Iz tega izhaja tudi za družbine organe same dolžnost ravnanja v istem smislu, čeprav naj bi bili po zakonodavčevih intencijah le prosti izvrševalci principalovih nalogov. Vedno bolj se poudarja socialna funkcija lastnine in subjektivnih pravic, če se že ne nadomesti pojem subjektivne pravice s pojmom socialne funkcije, predvsem glede lastnika-podjetnika. Ta načela morajo veljati tako za upravne kot izvršilne organe kapitalске družbe (in smiselno tudi za nadzorne), kakor tudi za delničarje, ki so ustanovitelji, organizatorji in tudi dejanski lastniki podjetja delniške družbe.⁷⁹

a) Neke pozitivne dolžnosti upoštevanja javnih interesov današnji zakoni ne nalagajo. V literaturi in judikaturi⁸⁰

⁷⁷ Bodenheimer, Das Gleichheitsprinzip im Aktienrecht, 1933, 50.

⁷⁸ S prvim predstavnikom Rathenauom na čelu (op. cit.).

⁷⁹ Ta tendenca po spremembi pojma lastnine ter subjektivnih pravic ni nova ter lastna le novim italijanskim (Lzjava VII. Delovne karte) in nemškimi stremljenjem, ampak jo zasledimo že v času pred prvo svetovno vojno. Prim. Duguit, Les transformations du droit privé depuis le Code Napoléon, 1912, 147; Goldschmidt, Recenti tendenze nel diritto della società anonima, 1935, 28, 141, 147; isti, Grundfragen des schweiz. Aktienrechts, op. cit., 17 sl. V kompromisu med individualnim pojmom lastnine in socialno funkcijo se giblje tudi enciklika „Quadragesimo anno“, po kateri pripada individualna funkcija lastnine naravnemu pravu, socialna funkcija, ki ji mora biti izvrševanje lastninske pravice podvržena, pa etiki. Radbruch, op. cit. 139. Glede funkcije lastnine v nacionalnosocialističnem sistemu Hedemann, Deutsches Wirtschaftsrecht, 1939, 207: „Bisher habe im Eigentum die Willkür an der Spitze gestanden und die Einschränkungen zugunsten des Allgemeinwohls seien die Ausnahmen gewesen, jetzt müsse das Gemeinwohl Grundsatz und Ausgangspunkt bilden und die Willkürbetätigungen des Inhabers seien auf zugelassene Ausnahmefelder zu beschränken“.

⁸⁰ Wieland, II, 104; J. v. Gierke, II, 255; Pisko, op. cit. 395 ničnosti sklepov proti javnim interesom niti ne omenja. Glede na državni nadzor nad d. d. (v sm. § 56 deln. reg.) je tudi za naše pozitivno pravo pravilno mnenje, da državno nadzorno oblastvo razveljavi sklep

je splošno priznana omejitev dejavnosti skupščine proti javnim interesom, in sicer tako, da so vsi sklepi, ki kršijo prisilne zakonske (in statutarne) določbe ter obče javne interese, absolutno nični, tako da jih upravni organi niso dolžni izvršiti. Ničnost sklepa lahko uveljavlja vsakdo, tako delničar kakor tudi tretji; registrski sodnik jo mora upoštevati po službeni dolžnosti. Isto velja tudi za sklepe, nasprotne dobrim šegam in običajem v poslovnem življenju.⁸¹ Toda dočim nemški zakon izrečno ustanavlja ničnost (§ 195/3, 4), dopušča ntz. tožbo na razveljavitev skupščinskega sklepa, če se kršijo z njim zakon ali pravila ali če nasprotuje sklep dobrim običajem v poslovnem življenju in meri na oškodovanje tudi samo enega delničarja ali more oškodovati družbine interese (§ 283/1). Poslednji pogoji so postavljeni zato, da ne bi široki pojem dobrih običajev služil kakršnemu koli izsiljevanju od strani egoističnih delničarjev. Še važnejša je določba § 288/1, da sme višji državni tožilec ali v primeru § 185 tudi oblastvo, ki je pristojno dajati dovolitev za ustanovitev, predlagati pri registrskem sodišču naj se sklep razveljavi, če krši prisilno določbo zakona. Če naj se sklep vpiše v trgovinski register, sme slednjič tudi registrsko sodišče samo po službeni dolžnosti uvesti postopek za razveljavitev. S tem je javnemu oblastvu dana možnost, da razveljavi sklep po službeni dolžnosti in prepreči njega izvršitev v škodo javnih interesov.

Nadaljnjo omejitev delničarskih pravic v javnem interesu ustanavljajo zakoni običajno s pravico do obveščanja

skupščine, ki je nasproten javnim interesom in sicer ne samo na predlog delničarja ali organa, ampak tudi na lastno iniciativo. Pri tem posamezni delničar nima pravice, da od nadzorne oblasti zahteva razveljavljenje skupščinskega sklepa, ampak ima le možnost, da jo opozori na nepravilnost. Škerlj, Poništavanje odluka skupštine po zakonu o privrednih zadrugama, Arhiv 1939, knj. 39, 9, 10; Randa, Das österr. Handelsrecht, 1905, II, 155, 157; Staub-Pisko, Kommentar k čl. 224 Tz; podoben je položaj po srb. z. o d. d. iz 1896; tudi § 281 bos. herc. trg. zak. daje „zemaljskoj vladi pravo... ne samo ureda radi, već takodjer, na pritužbu kojeg dioničara staviti van krieposti zaključke i odredbe gore naznačene vrste.“

⁸¹ Hueck, Anfechtbarkeit und Nichtigkeit von Generalversammlungsbeschlüssen bei AG., 1924, 118; isti, Die Sittenwidrigkeit von Generalversammlungsbeschlüssen der AG und die Rechtsprechung. (Die Reichsgerichtspraxis im deutschen Rechtsleben IV, 1929, 167). „Allein der Begriff des Verstosses gegen die guten Sitten hat im Gebiete des Aktienrechts ein so weit gebendes Anwendungsfeld erfahren, dass die einzelnen Fälle sich nicht unter ein einheitliches Prinzip subsumieren lassen“, Wieland, II, 104 op. 45; Donati, L'invalità della deliberazione di assemblea delle società anonime, 1937, 215.

(Auskunftsrecht), ki se sme odreči le, kolikor je interes družbe ali javni interes važnejši od delničarjevega interesa na tem, da dobi odgovor (§ 277/2 ntz.; § 112/3 nem.). S tem je lepo izraženo načelo, da se mora interes posameznega delničarja ali skupine delničarjev podrediti javnim interesom.

b) Še kočljivejše je vprašanje upoštevanja javnih interesov, naloženo organom, in sicer v prvi vrsti družbinim upravnim organom, ki jim je zaupana družbina imovina in vse tekoče poslovanje v družbinem podjetju. Ker so upravni organi via facti dobili skoro neomejeno oblast brez učinkovite kontrole in odgovornosti, je razumljivo, da skuša moderni zakonodavec na prvem mestu urediti položaj upravnih organov. Spričo takega razvoja ni brez osnove naziranje, da se upoštevanje javnih interesov smotrnejše naloži upravnim organom kakor pa kapitalistični večini. Zato ni tako neprimerno, če se skuša položaj uprave čimbolj okrepiti, skupščina pa potisniti v ozadje ter naložiti članom uprave dalekosežna odgovornost. Tako opažamo danes zlasti v totalitarnih državah splošno stremljenje, da se v kapitalskih družbah položaj upravnih organov (načelo vodstva) ojači, obenem pa poostri njih odgovornost. Ker dobi s tem uprava nasproti skupščinski večini večjo neodvisnost in stalnost, so ji naložene izvestne dolžnosti v javnem interesu ter ji zaupane važne naloge kot vodji podjetij delniških družb v sklopu narodnogospodarske funkcije družbe. Kajti ne sme se dogajati, da so vodilne osebnosti v svojem poslovanju odvisne od neodgovornih delničarjev, ki jim manjka skoro vsak, tudi najpotrebnejši pregled družbinega stanja. Zato je nemški zakonodavec, seveda pod vplivom nacionalnosocialističnih idej, izvedel v delniškem pravu dosledno politično in gospodarsko organizacijsko načelo vodstva (Führungsgrundsatz) ter naložil upravi tudi pozitivno dolžnost upoštevanja javnih interesov. (§ 70/1: „Der Vorstand hat unter eigener Verantwortung die Gesellschaft so zu leiten, wie das Wohl des Betriebs und seiner Gefolgschaft und der gemeine Nutzen von Volk und Reich es fordern“).⁸² Nasprotno je v demokratičnih zakonih (in tudi v italijanskem) navedena dolžnost le posredna, namreč kolikor izhaja iz splošnih pravnopolitičnih idej in kolikor

⁸² Delovnopravno je Vorstand vodja obrata, kadar je podjetnik skupnost (n. pr. pravna oseba) in vršijo vodstvene posle njeni zakoniti zastopniki (§ 3 Gesetz zur Ordnung der nationalen Arbeit z dne 20. januarja 1934); prim. Bajič, Novo nemško delovno pravo, Slovenski Pravnik, 1935, 287; Hedemann, op. cit., 324.

intenzivneje je zaščita javnih interesov (v zvezi z državnim nadzorom) izvedena v zakonu (z drugimi določbami prisilnega značaja, ki jih morajo upravni in tudi nadzorni organi vedno upoštevati); omeniti je v tej zvezi, da nalaga ntz. (§ 534/4) upravi izrečno omejitev, da mora v svojem poročilu zamolčati stvari, ki so v direktnem nasprotju z javnimi interesi.

c) Omenjeno je bilo že, da upravni organi niso dolžni izvršiti sklepa skupščine, s katerim bi bili ogroženi javni interesi. S tem so upravni organi postavljeni pred alternativo, odvisno od vprašanja, katerim interesom morajo dati prednost: ali javnim interesom, ali zasebnim svojih dejanskih principalov, od katerih so odvisni zaradi možnosti odslovitve „ad nutum“, če njih sklepa ne izvrše. Res jih skupščina izvoli (v večini zakonodaj), toda čim so enkrat izvoljeni, dobijo svojevrsten položaj in oblast, ki je osnovana v zakonu; zato se smejo in morajo upreti nezakonitim sklepom skupščine.⁸³ Toda tudi sklepom, nasprotnim javnim interesom, se smejo in morajo upreti, čeprav so načelno dolžni upoštevati le interese družbe oz. skupnosti delničarjev. V takem primeru imajo možnost opozoriti javno oblastvo, da razveljavi sklep v sm. § 288 ntz. (§ 56 deln. reg.). Spričo takega položaja ni brez osnove nazor, ki primerja upravne organe glede njih razmerja do javnih interesov z javnimi uslužbenci.⁸⁴ Zato je razumljiva zahteva, da se v upravi neodvisnejši in stabilnejši značaj s tem, da se v potrebni meri poostrijo odgovornosti njenih članov in tako zagotovi vestno izpolnjevanje upravnih dolžnosti tudi v občem javnem interesu.

21. Spričo vedno večjega poseganja države v industrijo in promet zaslužijo posebno pozornost delniške družbe z javnim kapitalom, kakor tudi še bolj razširjene delniške družbe z mešanim kapitalom. Glede na to, da so nekatera velika podjetja v obliki delniških družb (kakor tudi družb z omejeno zavezo) pridobila veliko pomembnost v narodnogospodarskem pogledu, so države že zgodaj stremele za tem, da taka podjetja nacionalizirajo oz. socializirajo ter jih na ta način odtegnejo iz območja zasebnega družbenega prava. Toda država si čisto takega radikalnega sredstva ne posluži, nego se zadovolji s tem, da dobi le delnice že obstoječe delniške družbe v celoti (tako nastane tipična enoosebna družba) ali tudi samo deloma ali

⁸³ Vivante, Trattato, II, 266 n. 529.

⁸⁴ Wieland, II, 127.

pa si z udeležbo pridobi vsaj odločilno besedo pri postavljanju družbinih organov in s tem vpliv na samo poslovanje in nadzorstvo delniške družbe. Taka podjetja z delno kapitalsko udeležbo države ali drugih pravnih oseb javnega prava (tkzv. Gemischwirtschaftliche Unternehmen, société d'économie mixte) so se tako razširila, da so kmalu obrnila nase pozornost literature⁸⁵ in tudi zakonodaje. Tako oblikovan minimum intervencionizma, osnovanega v kolektivnih interesih, je javno mnenje kmalu rade volje sprejelo, zlasti glede podjetij in ustanov občekoristnega značaja.

a) Dočim delniški zakoni ne urejajo posebej delniške družbe z javnim kapitalom (pač omenja § 379 ntz. primer, ko pridobi država ali drugo javnopravno telo vse delnice in določa, da more javnopravno telo v tem primeru izvrševati dolžnosti družbinih organov), jo sovjetski reglement posebej ureja (čl. 126 do 141). Državno delniško družbo imenuje ono državno podjetje, ki se vodi po načelih trgovskega (gospodarskega) podjetja in je v družbinih pravilih določeno, da pripadajo vse delnice družbe izključno držav-

⁸⁵ Prim. Chéron, De l'actionariat des collectivités publiques, 1928 (najobsežnejša pravno primerjalna študija). Delniške družbe z mešanim kapitalom so se zelo razvile zlasti v Nemčiji, Avstriji (zak. 20. julija 1919), Italiji, Franciji, Belgiji in Švici; tu je udeležen javni kapital v številnih delniških družbah, tako da je kmalu vzbudil pozornost zakonodavca; odtod številne določbe v novem delniškem pravu švicarskega OR. Isto sliko opažamo povsod, razen v Angliji, kjer so delniške družbe z mešanim kapitalom izjema. Kar se tiče Sovjetske Rusije, je treba poudariti, da je glavna oblika delniških družb tu itak d. d. z javnim ali mešanim kapitalom. Slednja podjetja so nastala v času, ko je država spremenila svojo dotedanjo industrijsko politiko ter pozvala na sodelovanje pri produkciji tudi zasebni kapital. Toda tega ni bilo mogoče dobiti v deželi. Zato ga je sovjetska vlada v nasprotju z drugimi državami iskala v tujini; ker pa ni hotela, da bi se vzpostavil neodvisen kapitalizem, je predlagala tujemu kapitalu sodelovanje v d. d. z mešanim kapitalom, kjer si je država pridržala odločilno vlogo (prim. Chéron, op. cit., 224; Gordon, op. cit., 143; Eliachevith, Tager, Nolde, op. cit., 397 sl.). Delniške družbe z izključno zasebnim kapitalom so pretežno, kakor kaže praksa, rodbinskega značaja (Zeitschrift für Ostrecht, 1928, 97).

Tipičen primer delniške družbe z mešanim kapitalom je Narodna (emisijška) banka, urejena z zakonom z dne 17. junija 1931 (Sl. l. št. 356/56 iz l. 1931). Z uredbo o spremembah in dopolnitvah zakona o Narodni banki z dne 17. septembra 1940 (Sl. l. št. 495/79 iz l. 1940.) je bil vpliv države na upravljanje emisijške banke znatno ojačen. Državi je bila dana možnost, da si pridobi celo večino (preko 50%) družbinnega kapitala, ko je bila spremenjena določba čl. 6/2 zakona, ki je dopuščala le 20% udeležbo države na delniškem kapitalu. Delničarji imajo večino lahko le v nadzornem odboru, nikakor pa ne v upravnem odboru, na čigar sestavo ima država odločilen vpliv.

nim oblastvom ali podjetjem. Taka družba je pod nadzorstvom določnega državnega oblastva, ki je pristojno zlasti tudi za odobritev važnejših sklepov skupščine, n. pr. volitve uprave, nadzorstvenega sveta, revizorjev; odobritev finančnega in poslovnega letnega načrta; računa dobička in izgube ter bilance; spremembe pravil in prestanka družbe. Poleg tega ima pravico sklicati izredno skupščino, poslati na skupščino svojega zastopnika s posvetovalnim glasom in stavljati samostojne predloge v dnevni red skupščine. Delnic take državne delniške družbe tudi ni mogoče odsvojiti drugemu kot državnemu oblastvu ali državnemu podjetju.

b) Večjo važnost je priznal moderni zakonodavec drugi vrsti delniških družb. V tej obliki skuša spraviti v sklad nasprotujoča si stremljenja zasebnih delničarjev in države ali drugega javnopravnega telesa. Udeležba države in drugih javnopravnih jurističnih oseb v privatnih delniških družbah ima namreč prvenstveni pomen pri aktivnem upravljanju delniške družbe ter njenega podjetja, in sicer s sodelovanjem na skupščinah in v upravi (ali nadzorstvenem svetu). Tako naj dobi država v udeležbo možnost, odločilno vplivati na smernice družbine dejavnosti ter slednjo prilagoditi javnim interesom primerno.

Toda kako spraviti v sklad glavna načela delniškega prava z idejo avtoritete, ki je značilna za državo in druga javnopravna telesa? Dosedanji delniški družbi manjka, kakor je bilo že omenjeno, načelno vsak „*intuitus personae*“; zato se moramo vprašati, ali državi in drugim javnopravnim osebam prija združevanje s popolnoma neznanimi delničarji, in nadalje ali se morejo podvreči s tem, da so postale delničarji neke zasebne delniške družbe, pravilom, ki so nastala in ki veljajo le za družbe zasebnega prava? Treba je načelno priznati, da osnovni načeli, namreč „*intuitus pecuniae*“ in prosta prenosnost delnic, nista skoro nikdar združljivi z namenom, ki vodi javnopravne juristične osebe, zlasti državo, v to, da postanejo delničarji zasebne delniške družbe.

Iz navedenih razlogov so se državi (in drugim javnopravnim jurističnim osebam) kmalu priznale prvenstvene pravice zlasti v organizacijskem ustroju delniške družbe. Prva pravica obstoji v pravici veta proti sklepom skupščine, ki jo je možno nadomestiti s statutarno določbo, da za posebne skupščinske sklepe (n. pr. sprememba predmeta podjetja, prenos podjetja, spojitev z nekim drugim podjetjem) ne zadostuje navadna ali zakonito določena kvalificirana večina, in slednjič tudi z ustanovitvijo plu-

ralne pravice glasovanja za delnice države in sličnih pravnih oseb. Razumljivo je, da morajo te določbe veljati le za najvažnejše skupščinske sklepe,⁸⁶ ker bi bila drugače onesposobljena vsaka dejavnost družbe, če bi se javni zastopnik protivil n. pr. sklepu, ki bi ne imel prav nič skupnega z javnimi interesi, bil pa važen za delniško družbo samo in za zasebne delničarje (n. pr. zvišanje, znižanje osnovnega kapitala družbe). Te pravice sodelovanja v funkciji skupščine (zlasti v primeru, da tvori javni kapital manjšino in manjšinske pravice za uveljavljanje njegovih interesov ne zadostujejo) so se priznale le s pogojem, da ostane zasebnim delničarjem odločilen vpliv v trgovinski in tehnični strani poslovanja, dočim ima javni kapital vsaj možnost ugovora proti odločitvam, tičočim se javnih interesov.⁸⁷

Teh prvenstvenih pravic javnega kapitala delniški zakoni načeloma ne priznavajo ter se zadovoljujejo z določbami, veljavnimi za vse delničarje, po načelu, da se mora korporacija javnega prava pokoriti zakonom privatnopravne delniške družbe, če se že posluži njene oblike. Večji poudarek na zaščiti aktivnejšega sodelovanja javnega kapitala je prepuščen statutom (n. pr. glede pluralne pravice glasovanja, važnejše spremembe družbinih pravil, omejevanja prenosnosti imenskih delnic), toda nič bolj (vsaj načeloma), kakor za druge zasebne delničarje. Pač so v nemškem zakonu (§ 12/2) tudi s tega vidika⁸⁸ izjemoma dopustne delnice s pluralno pravico glasovanja „wenn das Wohl der Gesellschaft oder gesamtwirtschaftliche Belange es fordern“. Zakonito je prepovedana odsvojitve delnic, lastnih državnim oblastvom in podjetjem, drugim kot tem v sovj. zakonu (čl. 154, 144), ki posebej ureja tudi mešane delniške družbe.

Druga pravica, in sicer udeležba v upravi ali nadzorstvenem svetu ali vsaj vpliv pri postavljanju družbinih organov je dobila nasprotno velik pomen ter jo zakonodavec bolj ali manj izčrpno ureja. Toda ta pravica je običajna ne samo za delniške družbe z udeležbo javnega kapitala, ampak tudi za zasebne delniške družbe; v javnem interesu je primerno, da si pridobi država ali drugo javnopravno telo vpliv

⁸⁶ Klasičen primer bi bil skupščinski sklep o spremembi predmeta podjetja, ki iz državnopravnih razlogov ni primerna ali je celo škodljiva in bi postala udeležba države brezpredmetna.

⁸⁷ Chéron, l. c., 105.

⁸⁸ Schlegelberger-Quassowski, Aktiengesetz, 2. izd. 1937, k § 12/2 op. 5.

na imenovanje družbinih organov. To je postalo potrebno zlasti pri podjetjih, ki imajo za široke ljudske sloje poseben pomen in jih oskrbujejo s potrebami vsakdanjega življenja n. pr. elektrarne, plinarne, železnice⁸⁹ itd. Najvažnejši in običajni obliki vpliva na določitev družbinih organov sta: imenovanje s strani določne občekoristne ustanove ali javnopravnega telesa, zlasti države in pravica predloga (Delegations-, Presentationsrecht).

Imenovanje družbinih organov se je v literaturi in judikaturi na splošno priznavalo, potrebna je le izrečna statutarna določba,⁹⁰ vendar s pogojem, da ne pripada skupščini izključna pravica izbire na osnovi prisilne zakonske določbe. V našem pozitivnem pravu je imenovanje članov načelstva s strani države ali drugega javnopravnega telesa dopustno analogno kot velja to za družbo z omejeno zavezo (§ 15/3 zak. o dr. z o. z.; čl. 209/7 tz.).⁹¹ Moderno delniško pravo je to pravico razvilo v še večji meri, prav tako pa tudi pravico predloga, s katerim je možno doseči isti učinek. § 292/1 ntz. jo je omejil na ta način, da sme javnopravno telo postaviti le manj kot polovico članov uprave. Isto velja za pravico, da javnopravno telo predlaga skupščini več oseb, izmed katerih skupščina voli. V vsakem primeru mora biti večina uprave izvoljena na skupščini delničarjev.⁹² S tem je vpliv države oz. javnopravnega telesa postavljen izključno v pravni položaj manjšine, kar je v skladu z načelom, da se mora zasebnim delničarjem vedno ohraniti odločilni vpliv pri trgovinski in tehnični upravi družbinega podjetja,⁹³ razen seveda v primeru, če si javnopravno telo pridobi kapitalsko večino.

⁸⁹ Obrazložjenje k § 292 ntz.

⁹⁰ Staub-Pinner, k § 182 op. 25; k § 231 op. 20; Fischer, AG, op. cit., 213; Molitor, Die Bestellung zum Vorstandsmittglied einer AG., Sonderdr. aus Festschrift F. V. Ehrenberg, 1927, 19.

⁹¹ Pisko, op. cit., 598.

⁹² Isto velja po § 311/1 ntz. za nadzorne organe. Zanimiv primer kombinacije možnega sodelovanja javnopravnega telesa v skupščini in upravi (ali nadzorstvu) d. d. nam nudi § 250/3 ntz., ki se doslovno glasi: Prednostne pravice (delnic) so lahko v tem, da smejo imetniki prednostnih delnic postavljati ali predlagati določno število družbinih organov, toda manj od polovice...

⁹³ „Quels que soient les apports respectifs des deux groupes d'actionnaires, privés et publics, l'influence dans la gestion devrait toujours se repartir entre eux de la façon suivante: au groupe privé la prépondérance dans l'administration commerciale et technique de l'affaire; au groupe public le droit, sinon d'imposer des décisions nouvelles, du moins de faire obstacle à des innovations sur des points essentiels touchant aux intérêts publics dont il est le représentant et le défenseur dans la société“, Chéron, op. cit., 105.

Dočim nemški zakon ne pozna tega načina postavljanja družbinih organov, nasprotno ga celo prepoveduje s tem, da daje nadzorstvenemu svetu izključno pravico, da imenuje člane uprave (§ 77), in skupščino, da imenuje člane nadzorstvenega sveta (§ 87),⁹⁴ sta italijanski in švicarski zakon v tem pogledu doslednejša. Prvi ureja v posebnem oddelku delniško družbo z udeležbo države ali drugih javnih zavodov ter dopušča ustanovnemu aktu izrečno možnost, prepustiti imenovanje enega ali več upravnih in nadzornih organov državi ali javnopravnemu telesu (čl. 392), pozna pa tudi primer imenovanja brez kapitalске udeležbe (čl. 393) ter za oba primera postavlja iste norme. Zanimiva je tudi določba, da mora predsednika nadzorstvenega sveta imenovati vedno država, kadar dobi slednja pravico imenovanja enega ali več članov (čl. 394). Tudi švicarski zakon pozna omejitev pristojnosti skupščine glede izbora članov uprave pri „gemischtwirtschaftliche Unternehmungen“, kjer sta udeleženi ali država ali občina in kjer jima je z družbinimi pravili zasiguranih eno ali več mest v upravi (čl. 762 OR). Poleg tega veljajo posebne določbe za podjetja, na katerih ima „Gemeinwesen“ (Bund, Kanton, Bezirk, Gemeinde) poseben javni interes. Četudi javnopravno telo ni udeleženo s kapitalom na družbinem podjetju, mu more biti v družbinih pravilih zavarovana pravica, da pošlje enega ali več zastopnikov med upravne in nadzorne organe.

Težave nastanejo pri vprašanju odslovitve in odgovornosti takih zastopnikov. Če ni pozitivne zakonske določbe, jih sme odsloviti oz. odstaviti i oni, ki jih je imenoval ali predlagal, i skupščina,⁹⁵ če naj skupščina obdrži svojo prvenstveno vlogo; more se in sme se znebiti članov uprave, ki jih je sicer postavilo javnopravno telo, pa vrše svoje posle protivno interesom družbinega podjetja. Področje vpliva javnopravnega telesa načelno ne sme iti predaleč, tako da bi bila družba ogrožena v svoji avtonomiji ali celo izgubila svoj značaj zasebne družbe, kajti največkrat si javnopravno telo iz posebnih prednosti zasebne delniške družbe raje prisrubi nek omejen vpliv na imenovanje članov uprave, in sicer z ali brez kapitalске udeležbe, nego

⁹⁴ S tremi izjemami §§ 25, 88, 89; od njih je najvažnejša druga, da se nekaterim delničarjem ali imetnikom določenih privilegiranih delnic, glasečih se na ime in prenosnih le s pristankom družbe, priznava pravica zastopstva v nadzorstvenem svetu. Na ta način je možna kumulacija delnic s pluralno pravico glasovanja v smislu § 12/2 s pravico zastopstva v nadzorstvenem svetu. Skupno število teh zastopnikov ne sme preseči tretjino vseh članov nadzorstvenega sveta (§ 88/1).

⁹⁵ Wieland, II, 158; Staub-Pinner, k § 231 op. 16, 20.

pa da bi samo ustanovilo svoje podjetje ter ga upravljalo po načelih javnega prava. Osnovna načela delniškega prava mora javnopravno telo upoštevati v vsakem primeru, če se že posluži oblike zasebnega združevanja.

Teh načel se moderni zakoni v splošnem niso držali. Večinoma so prepustili izključno pravico odslovitve tistemu javnopravnemu telesu, ki je člana uprave ali nadzorstvenega sveta tudi postavilo (tako čl. 392/2 it.; čl. 762 OR).⁹⁶ Naš zakonodavec se je odločil (razen §§ 295/2, 314/1 ntz.) za vmesno stališče ter združil interese skupščine delničarjev in javnopravnega telesa na ta način, da nalaga družbi na podstavi skupščinskega sklepa dolžnost, javnopravnemu telesu predlagati odstavitev s točno navedbo razlogov. Če javnopravno telo v enem mesecu člana ne odstavi, more družba vložiti predlog za odstavitev registrskemu sodišču (§§ 295/3 ntz. glede upravnega organa in 314/ntz. glede nadzornega organa).⁹⁷

V ostalem imajo imenovani ali na predlog izvoljeni družbini organi enake pravice in dolžnosti, kakor ostali od skupščine izvoljeni organi (čl. 392/3 it.). Načeloma morajo biti podvrženi v enakem obsegu tudi navodilom in nalogom skupščin ter odgovorni nasproti družbi kakor tudi nasproti delničarjem in tretjim (upnikom). Če se prizna, da jih sme odstaviti le oni, ki jih je postavil ali predlagal, potem mora logično tudi dotični, torej država ali javnopravno telo, prevzeti odgovornost za škodo (prim. švic. OR čl. 762),⁹⁸ in sicer

⁹⁶ Prav to velja za člane načelstva tudi po našem pravu glede na analogni določbi §§ 15/3, 16/3 zak. o dr. z o. z.: Staub-Pisko, k čl. 227. § 5; enako tudi za dosedanje italijansko (prim. Vivante, Trattato, II, 270 n. 535) in francosko pravo. Po slednjem je država kot taka član uprave, njen zastopnik je le prosti izvrševalec njene volje. Za njegove pravice in dolžnosti je merodajno službeno razmerje nasproti državi ter iz tega izvirajoče pogodbene obveznosti, Chéron, op. cit., 106, 284 sl.

⁹⁷ Glede možnosti, da nadzorni odbor odstrani člane uprave od njihovih upravnih funkcij gl. § 296/7 ntz.

⁹⁸ Guhl, Das schweizerische OR, 1937, 2 izd. 307. Podobno je prevail tudi italijanski osnutek 1940 odgovornost na državo oz. javnopravno telo (čl. 324). Prim. Obrazloženje: Per quanto riguarda la responsabilità è sembrato giusto che degli atti compiuti dagli amministratori e dai sindaci nominati da tali enti, anche questi dovessero rispondere, posto che ad essi è riconosciuto un particolare ed eccezionale diritto in ordine alla nomina e alla revoca di quelli. Ta določba je iz knjige „Del lavoro“ odpadla glede na čl. 392/3 in glede na poostreno odgovornost upravnih in nadzornih organov. V francoskem pravu pade civilna odgovornost na državo z regresno pravico proti krivcu. Težje je s kazensko odgovornostjo, zlasti glede vprašanja, ali zadene plačilo denarne kazni državo oz. javnopravno telo ali od nje imenovanega organa. Franc. dekret z dne 18. oktobra 1923 je odločil v poslednjem

vsaj za culpa in eligendo. V tem primeru člani uprave niso dolžni položiti varščine (čl. 762/3 OR).⁹⁹ Kajti če je organ odvisen le od onega, ki jih je postavil ali predlagal, ne pa od skupščine, potem je naravno, da prevzame javnopravno telo tudi odgovornost za vso škodo, ki utegne zaradi takega položaja nastati za družbino podjetje, ker interesi družbe niso vedno identični z interesi javnopravnega telesa (zlasti v današnjem gospodarskem sistemu). Ntz. nima švicarskemu zakonu slične določbe; posebno ustanovitev odgovornosti države ali javnopravnega telesa za škodo, ki jo napravi od njega imenovani organ, je opustil glede na specialne primere odgovornosti za ravnanje po nalogu (§ 597) in za zlorabo vpliva (§ 598) ter prepustil nje ureditev posebnim zakonom, ki bi sedaj ali v bodoče urejali posebne primere mešanih podjetij v obliki delniške družbe. Če se že naj državi ali javnopravnim telesom zagotove posebne pravice in s temi skladne dolžnosti, ki presegajo območje zasebnih podjetij in zasebnih delniških družb, potem je smotrnejše to storiti s posebnimi zakoni in z ustanovitvijo posebnih oblik podjetij, ustrežajočih posebnim prilikam, potrebam in namenom, ki vodijo državo in druga javnopravna telesa do tega, da posežejo v področje gospodarskih in prometnih panog, prepuščenih doslej zasebni iniciativi.

22. Pravkar omenjeno načelo so skoro vsi novejši zakoni prevzeli glede enako važnega problema, ki posega globoko v javne interese, namreč glede delavske in nameščenske udeležbe v delniški družbi. S tem je postavljeno vprašanje zaščite delniške družbe oz. družbinega podjetja kot socialnega faktorja (zaposlitev delavstva in nameščenstva) v na-

smislu: Les responsabilités civiles résultant de l'exercice des fonctions d'administrateur, à l'égard de la société et des tiers, incombent entièrement à l'État, sauf à celui-ci à se retourner ensuite, s'il y a lieu, contre ses délégués, si ceux-ci ont été fautifs à son égard. Seules les responsabilités pénales sont encourues personnellement par les délégués. Prim. Chéron op. cit., 285; Croizat, Statut juridique des délégués des collectivités publiques dans les sociétés d'Économie mixte, Ann, 1929, 97 sl.

⁹⁹ Po § 294/1 ntz. je polaganje varščine za člane uprave, ki jih postavlja javnopravno telo, nedopustno ter je izrečno prepovedan njen predpis v društvenih pravilih. Tudi po § 11 uredbe o spremembah in dopolnitvah zakona o Narodni banki z dne 17. septembra 1940 (Sl. l. št. 495/79 iz leta 1940) je razveljavljen čl. 55 zakona o Narodni banki z dne 17. junija 1931 (Sl. l. št. 356/56 iz l. 1931), po katerem so delnice guvernerja, podguvernerjev in članov upravnega odbora služile za njih varščino.

rodnem gospodarstvu. Priznati moramo, da je rešitev problema spremembe delavcev in nameščencev iz odvisnih najemodajalcev delovne sile v prave družbenike (in s tem v dejanske gospodarje podjetja), ki je v vsakem pogledu zaželena, načelno odvisna od socialnih in gospodarskih idej, ki vodijo zakonodavca pri urejevanju pravnih odnosov; v podrejeni vrsti tudi od vsestranske proučitve dosedanjih izkušenj, ki so jih pokazale tkzv. delavske akcije (Arbeitsaktien, actions de travail) v državah, kjer so bile izrečno uzakonjene ter urejene v delniških zakonih s posebnimi določbami. Na splošno se delavska akcija kot sredstvo udeležbe delavcev in nameščencev na podjetju ni uveljavila. To velja predvsem za „Société anonyme à participation ouvrière“ francoskega prava (zak. 26. aprila 1917), ki naj bi služila za vzor organizacije delniške družbe bodočnosti.¹⁰⁰

Zaradi zanimivosti navajam nekaj značilnosti tega zakona. Zakon pozna dve vrsti delnic: actions de capital in actions de travail. Slednje so kolektivna lastnina delavcev in nameščencev, združenih v posebno zadrugo (société commerciale coopérative de main d'oeuvre; izraz ni točen, ker ta „zadruga“ ne opravlja skupnih poslov po načelu vzajemne pomoči članov) in zaposlenih pri družbinem podjetju najmanj eno leto. Zadruga uredi sama s svojim statutom ali s sklepom svoje skupščine način razdelitve dividend, pripadajočih delavskim akcijam. Slednje se glasijo le na ime, vpisane so na ime zadruga ter neodsvojljive za vse trajanje družbe. Člane zadruga zastopajo v skupščinah delniške družbe posebni zastopniki, ki imajo toliko glasov, kolikor odpade kapitala na delavske akcije v razmerju z ostalimi delnicami. Vsaka sprememba statuta v pogledu pravic, ki pripadajo delavskim delnicam, je podvržena odobritvi skupščine zadruga delavcev in nameščencev. Posebno važnost je polagal zakon na udeležbo pri upravi podjetja. V upravnem svetu morajo dobiti svoje mesto tudi zastopniki zadruga in sicer prav tako v razmerju med delavskimi in kapitalskimi delnicami, s tem, da mora biti v svetu vsaj en zastopnik delavcev in nameščencev, če so skupaj trije člani upravnega sveta. Njih civilna in kazenska odgovornost je ista kot za vse upravne organe.

Kljub velikim ugodnostim, ki so delavcem in nameščencem zagotavljale poleg redne udeležbe na dobičku tudi aktivno sodelovanje pri upravi družbe, se je v Franciji na osnovi navedenega zakona ustanovilo le malo družb.¹⁰¹ Na eni strani so ta razvoj razumljivo zavirali veliki kapitali-

¹⁰⁰ „L'association des ouvriers des employés avec leurs patrons, la participation de chacun dans les bénéfices doit être la formule générale de demain“, Pic, Des Sociétés, op. cit., III, 595 n. 1973; Thaller-Perceyrou, Traité, op. cit., I, 461 sl. n. 705; Lacour-De la Morandière, Précis, op. cit., 204 sl.

¹⁰¹ Francoski zakonodavec je na zanimiv način rešil stanje, ki je nastalo na ta način, da francoske delniške družbe, dosedanje kot nove, niso hotele upoštevati zakona iz leta 1917 ter se dosledno držale stare

stični podjetniki, ki se kaj težko odločijo za sodelovanje delavcev in nameščencev pri upravi družbinega podjetja, na drugi strani pa delavci in nameščenci sami ne polagajo velike važnosti na kolektivne prednosti, izvirajoče iz posesti delavskih akcij. Delavec ali nameščenec, ki si prihrani nekaj več denarja, si raje nabavi navadno delnico, postane polnopravni delničar ter si zagotovi večjo dividendo in prosto razpolaganje z delnico. Na splošno delavci nižje kategorije tudi nimajo dovolj zaslужka, da bi si nabavili delnice, prav tako, kakor je njih delež na dobičku preveč neznamen, da bi vzbudil njih zanimanje. Kakor za danes to brez dvoma drži, ne moremo zanikati, da bi navzočnost delavcev in nameščencev v upravi podjetja ne nudila tudi učinkovite opozicije proti zastopnikom kapitala, ki pod pretvezo delovanja v interesu podjetja uveljavljajo le svoje egoistične koristi. Od tod izvira v nemajhni meri nezaupanje industrijskih krogov proti delavskim akcijam in udeležbi delavcev ter nameščencev kot družbenikov-delničarjev v delniški družbi.

Spričo navedenih razlogov so bili zakonodavci v veliki večini mnenja, da je stvar preuranjena in da jo je bolje urediti s specialnimi zakoni, češ da presega okvir delniškega prava. Tako je menil zlasti švicarski zakonodavec ter namesto delavskih akcij ustanovil možnost drugačne podpore delavcev in nameščencev z že zgoraj omenjenimi socialnimi fondi (Krisenfonds in fakultativni Wohlfahrtsfonds), češ da so največkrat delavci bolj zadovoljni, če jim družba iz svojih dobičkov ustanovi razne fonde za starostno preskrbo, za lajšanje brezposelnosti itd. Nasprotno zakonodavec kneževine Lichtenstein ni šel za prednjim zgledom: uredil je delavske akcije pod vplivom imenovanega francoskega zakona; pozitivni uspehi do danes niso znani. Na osnovi tega zakona sme družba v svojih pravilih odrediti, da tvori določen delež letnega dobička poseben fond za izdajo delnic za delavce in nameščence; oni ustanovijo posebno delavsko zadrugo, ki je v dvomu solastnica delnic in zastopa interese imetnikov teh delnic. Delnice je mogoče izdati v sporazumu z delavci in nameščenci tudi na ta način, da se za njih izdajo uporabi nek določen pridržani del delavskih zaslužkov ter z njimi zamenjajo kapitalske delnice. Delavske delnice se smejo glasiti le na ime ter se ne smejo odsvojiti ves čas zaposlitve delavca in nameščenca, pozneje samo s pristankom uprave, kjer imajo delavci in nameščenci prav tako možnost udeležbe (čl. 272—278). Od novejših zakonov zasledimo le še v italijanskem idejo delavskih akcij in sicer v primeru izrednih delovnih nagrad delavcem in nameščencem. V tem primeru sme družba izdati posebne kategorije delnic ter za nje dolo-

čisto kapitalistične oblike d. d. Glede nekaterih velikih gospodarskih podjetij, ki so posebne važnosti za široke narodne sloje (železnice, vodne energije, kovinska industrija) je predpisal francoski zakonodavec s posebnimi zakoni (z dne 29. oktobra 1921, 16. oktobra 1919, 9. septembra 1919) obligatorno udeležbo države in tudi delavstva in nameščenstva na dobičku (v smislu zak. 1917) za pogoj, da se podeli koncesija. Prim. Pic, op. cit., 597, n. 1974; Chéron, op. cit., 275.

čiti posebne norme, zlasti glede oblike, prenosnosti in pravic delničarjev (čl. 285). Naš ntz. je izdajo delavskih delnic prepustil družbinim pravilom, vendar tudi za nje v vsakem pogledu veljajo prisilne določbe zakona. Proti uvedbi delavskih akcij so se izjavile zlasti Delavske zbornice(!) ter predlagale izpopolnitev specialnih fondov; zato je zakon predvidel posebne rezerve za pokojnine in dobrodelne namene, njih podrobno ureditev pa prepustil statutarnim določbam (§§ 539, 571, 574 ntz.; prim. Obrazložjenje k §§ 230, 539 ntz.).

Razumljivo nam postane, če taka polovična rešitev problema ne more ustreči zahtevi po udeležbi elementa „dela“ pri aktivnem vodstvu delniških družb kot oblik podjetij, produkcijskih in socialnih faktorjev gospodarstva. V moderni delniško pravni literaturi opazamo zato vedno bolj tudi zahtevo po kakršni koli pozitivnejši rešitvi tega problema, in sicer iz razloga socialne pravičnosti, če se hočejo odpraviti zlorabe kapitalizma.¹⁰²

VII. Zaščita interesa podjetja.

23. Spričo vedno večjega poudarjanja kolektivistične in transpersonalistične tendence v delniškem pravu in glede na važnost, ki jo predstavlja podjetje, organizirano v obliki delniške družbe, v modernem gospodarstvu, moramo vendar ugotoviti še prej osnovne elemente individualizma in kolektivizma, ki nam jih nudi že sam ustroj delniške družbe, da moremo spoznati v kakšni smeri se morata obe imenovani tendenci očitovati.

Kakor je namreč delniška družba strogo kolektivistično kapitalistična tvorba, ima vendar v sebi elemente čistega individualizma, ki se kaže v imovinski strani pravice članstva. Že Otto von Gierke razlikuje Individualrecht ter Sozialrecht v korporacijskem pravu.¹⁰³ Eden izmed elementov delnice je pravica članstva (Mitgliedschaftsrecht), poleg kvote na osnovni glavnici in delniške listine. Ta pravica članstva obsega vse pravice in dolžnosti, ki pristoje delničarju kot takemu in ki so na eni strani imovinskega značaja (Vermögens-Wertrechte), na drugi strani pa soupravnega ali gospodstvenega značaja (Verwaltungsrechte

¹⁰² Mossa, Per la società anonima italiana, RDC, 1959, I, 521: Le partecipazioni ai puri profitti, le partecipazioni facoltative, affidate al buon piacere dei capi dell'impresa, sono poca cosa. È la società di opere, il destino comune, il diritto della persona che vanno composti in una forma di partecipazione alla complessa vita dell'impresa... Tutto il vecchio rimane nella società anonima se non si fa strada alla partecipazione dei lavoratori.

¹⁰³ Gierke, Die Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung 1887, 174 sl.; 240 sl.

ali Herrschaftsrechte), po mnenju pristašev organske teorije celo organskega značaja (Organschaftsrechte). Med tem ko so pravice in dolžnosti imovinskega značaja (pravica do dividende in do likvidacijskega dela) strogo individualistične, so pravice in dolžnosti druge vrste (glasovalna pravica, pravica izpodbijanja sklepov skupščine, pravica do obveščanja, manjšinske pravice) kolektivistične, kar velja zlasti za glasovalno pravico, kot najvažnejšo, ki jo ima delničar po samem ustroju delniške družbe in ki mu je po zakonu nikakor ni mogoče generelno odvzeti. Te pravice, zlasti glasovalno pravico naj bi torej delničar ne izvrševal izključno v lastnem interesu, ampak v interesu kolektivnosti delničarjev¹⁰⁴ oz. kakor pravijo pristaši organske teorije, naj bi nastopal v svojstvu organa družbe.

Nova je zahteva po soupoštevanju interesa družbinega podjetja, ki nikakor še ne sledi iz strukture delniške družbe, zgrajene na zamisli, da je interes delničarjev odločilen. Tudi je interes družbinega podjetja neredko nekaj docela različnega od interesa delničarjev, da včasih celo v direktnem nasprotju. Praviloma sicer tudi delničarji streme po ohranjanju podjetja; zato se načelno kolektivistična in transpersonalistična tendenca identificirata s tem, da v današnjem gospodarskem razvoju vedno bolj opazamo poudarek na podjetju kakor na delničarjih.

Ko nam torej gospodarski razvoj narekuje čim večje upoštevanje in razširjanje elementa kolektivizma v delniški družbi, mora biti tudi dolžnost zakonodavca-reformatorja, da delničar svojih članskih pravic ne sme izvrševati le v lastnem interesu, nego v interesu družbinega kolektiva in družbinega podjetja. Egoističnemu interesu delničarja mora biti postavljen nasproti predvsem obči interes podjetja kot pomembnega faktorja narodnega gospodarstva, toda ne kot enakovreden element, ampak v vsakem primeru nadrejen. Ta interes slednjič ne sme biti usmerjen le na posredne naloge in potrebe delniške družbe, nego mora

¹⁰⁴ Gierke, op. cit. 261: „Das Stimmrecht bleibt wengleich ein Sonderrecht auf dasselbe besteht, ein reines Mitgliedschaftsrecht. Es ist dem Aktionär lediglich als Mittel zur Ausübung derjenigen Befugnisse verliehen, welche er als Mitglied der Genossenschaft in Bezug auf deren einheitliche Herrschaftssphäre besitzt. Er erscheint dabei in keiner Weise als Träger eines selbstständigen Einzelwillens, sondern durchaus nur als Mitträger eines einheitlichen Gemeinwillens. Darum soll er das Stimmrecht lediglich im Interesse des ganzen und nicht im eigenen oder fremden Sonderinteresse handhaben.

biti upoštevan tudi njen bodoči razvoj, kakor tudi očuvana stabilnost njenega podjetja.

Ta prvenstvena zahteva po zaščiti interesov podjetja je povzročila v delniškopravni literaturi celo vrsto problemov in sicer na osnovi ikzv. teorije „Unternehmen an sich“ v nemški doktrini in teorije „ustanove“ (Institution) v francoski. Prikaz najvažnejših vprašanj delniškega prava bi bil nezadosten brez upoštevanja teh dveh teorij, ne glede na to, da v zakonodaji nista imeli pozitivnega odjeka.

Temelj novim idejam v nemški doktrini zasledimo predvsem pri Rathenauu (Vom Aktienwesen, eine geschäftliche Betrachtung, 1917), ki izhaja iz temeljne ideje, da gospodarstvo ni stvar, ki se tiče le posameznikov, ampak stvar družbenega kolektiva, ono ni cilj samemu sebi, ampak sredstvo za dosego skupnih namenov, ni le izvor pravic, ampak tudi odgovornosti.¹⁰⁵

Na osnovi idej Rathenaua razlikuje Geiler¹⁰⁶ 1. javni interes, 2. interes „Unternehmen an sich“, ki kot kolektivna organizacijska tvorba ne združuje samo delničarjev-kapitalistov, ampak tudi nameščence in delavce v enoten organizem, in 3. interes delničarjev, ki mora biti vedno upoštevan, da se vzdrži zaupanje javnosti v investirani kapital. Toda podjetje kot tako zahteva vedno večjo zaščito, bodisi v svojem lastnem interesu, bodisi v javnem interesu, predvsem tudi proti skupščini, v kateri zasledujejo delničarji naravno bolj svoje egoistične interese.¹⁰⁷ Delničarji ne smejo imeti pred očmi le dosege čim ugodnejše dividende, nasprotno: njih glavna skrb bi morala biti dobrobit podjetja kot takega, predvsem pa, kakor sem omenil že v predhodnem poglavju, skrb za gospodarsko funkcijo podjetja v pogledu javnih interesov.

Na tej osnovi grade nekateri celotno teorijo delniškega prava.¹⁰⁸ Proti teoriji „Unternehmen an sich“, ki smatra interes podjetja kot odločilen kriterij v materiji prava delniške družbe, je kmalu nastopila ostra opozicija, češ da je interes delničarjev prvenstveno odločilen. Res teorija niti v osnutkih niti v novem delniškem zakonu (1957) ni imela odločilnega vpliva.¹⁰⁹ Tudi v italijanski¹¹⁰ in francoski¹¹¹ doktrini

¹⁰⁵ Izraz „Unternehmen an sich“ zasledimo najprej pri Haussmannu (Vom Aktienwesen und Aktienrecht, 1928, 25 sl.).

¹⁰⁶ Die wirtschaftlichen Strukturwandlungen und die Reform des Aktienrechts, 1928.

¹⁰⁷ Ludwig, Hauptprobleme der Reform des Aktienrechts, 1929, 12 sl.: 21—27.

¹⁰⁸ Netter, Probleme des lebenden Aktienrechts, 1929, zlasti 15.

¹⁰⁹ Schlegelberger, Juristische Wochenschrift 1950, 3711; Kisskalt, Zur Reform des Aktienrechts, Zeitschrift der Akademie für deutsches Recht, 1954, 20; 1955, 247. Pač osnutek 1950, ki priznava načelo, doslej uveljavljeno v judikaturi, da interes podjetja zahteva, prav tako kakor interesi delničarjev, svojo lastno zaščito.

¹¹⁰ Carnelutti, Eccesso di potere nelle deliberazioni dell'assemblea delle anonime, RDC, 1926, I, 176; Ferri, La tutela delle minoranze nelle società per azioni, Diritto e Pratica Commerciale, 1952, I, 35, 173, 208, 275, 304.

¹¹¹ Percerou: Le régime juridique des sociétés par actions au point de vue du vote privilégié et de la protection des minorités; Rap-

so se pojavile slične ideje, predvsem v korist učinkovite zaščite manjšin. Če se zamislimo v pravo bistvo navedene teorije, ugotovimo prav lahko, da pravi pojem „Unternehmen an sich“ ni drugega kot poudarek juristične osebe v smislu organske teorije Gierkejeve. Delniška družba ni več „družba“, ampak „ustanova“, posebna organizacijska oblika z lastnimi od delničarjev¹¹² osamosvojenimi cilji.

S tem nam je že dana osnovna ideja sorodne francoske teorije „ustanove“,¹¹³ ki je imela v delniškopravni literaturi močan vpliv. Družba je pristašem teorije „ustanove“ proizvod posebnega postopka stvaranja (acte de création); ni pogodba, ampak ustanova, s katero razumejo zamisel o delu ali podjetju, ki se s pomočjo posebno organizirane oblasti, njenih organov in izraza idejnega edinstva članov grupe „ustvarja in ki pravno obstoji v neki socialni sredini.“ Z drugimi besedami, ustanova je zamisel, ki se loči od osebnosti onih, pri katerih se je začela, zato da bi šla v sestav posebne „ureditve poti in sredstev“, sposobnih za njeno objektiviziranje in prived v delo. Ustanova je integracija ene edine zamisli, ki služi kot ideja — vodnica pri tvorbi onega socialnega organizma, v vidu katerega se ta ustanova pojavlja v zunanjem svetu. Odlikuje se s posebno strukturo, ki počiva na hierarhiji in oblasti. Slednja pripada ustanovi in ne osebam, ki so ji potrebne za vršenje te oblasti; ta oblast je s svoje strani znak za razpoznanje ustanove. Pripadnost neki ustanovi ustvarja določne pravice in dolžnosti, ki so kakor subjektivne pravice aktivna in pasivna dobra, vendar so neprenosne; ne morejo biti predmet odrečenja, niti se ne morejo izvrševati po zastopniku. Glede na samostojno življenje ustanove in njeno juristično osebnost obstoje v ustanovi istočasno: središče volje, središče interesa, središče funkcije. Notranji odnosi niso obligacijske narave, nego stvarni in ustavnopravni. Ti poslednji so vsi oni odnosi, iz katerih sestojte „objektivne situacije“ ali status članov in organov in ki so „koristi“ (avantages) in „bremen“ (charges) kot posledice pripadanja dotičnih članov in organov neki določni zajednici. Tudi te ideje niso povsem tuje; zasledimo jih že pri Thaller-

port présente au Congrès international de droit comparé de la Haye (2—6 avgusta 1952), Ann., 1952, 202; David, La protection des minorités, 1929, 41, 105.

¹¹² Landsberger, Der Rechtsgedanke des „Unternehmen an sich“ und das neue Aktienrecht, Zentralblatt für Handelsrecht, 1932, 79, 87.

¹¹³ Prvi pobornik Hauriou, Principes de droit public, 2 izd. 1916; La théorie de l'institution et de la fondation, essai de vitalisme social, v Cahiers de la Nouvelle Journée, 1925; Aux sources du droit, 1935; Précis de droit administratif et de droit public, 12. izd. 1935; Renard, La théorie de l'institution, essai d'ontologie juridique, 1930, 119. Kritika te teorije: Bonnacase, Une nouvelle mystique: La notion d'institution, Revue générale du droit et de jurisprudence, 1931, 241; Duguít, Traité de droit constitutionnel, I, 360; o teoriji ustanove gl. v naši literaturi zlasti Furlan, Problem realnosti prava, ZZR, 1935 (IX), 64; Djordje Mirković, Pravna narava pravila trgovačkih društava, Pravosudje, 1940, 145 sl.; Priroda odnosa koji vezuju organe za zajednicu kojoj pripadaju sa gledišta teorije prisvajanja, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1936, knj. 50, 556 in Đorđe Tasić, Teorija ustanove u Francuskoj, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1934 (knj. XLVI), 475.

ju,¹¹⁴ ki je s svoje strani zopet zelo pod Gierkejevim vplivom. V delniškopravni literaturi je predvsem Gaillard skušal rešiti mnogoštevilne probleme, zlasti o delnicah s pluralno pravico glasovanja, stabilnosti uprave itd. na osnovi institucionalne teorije.¹¹⁵ Odločevati mora torej interes ustanove, ki mora biti *idée d'oeuvre à realiser, idée directrice* (Hauriou). Na tem naj sloni rešitev vseh problemov delniškega prava.

Toda kakor nudita ti dve teoriji marsikaj, kar nam more služiti kot ideja, moramo vendar vedeti, da delniška družba ni cilj sami sebi, niti ne služi, kakor je bilo v dosedanjih zakonodajah, le interesom delničarjev, nego morajo biti slednji v skladu z interesom podjetja ter mu tudi biti v vsem podrejeni. V taki meri so upoštevani tudi delničarji, ki v zaupanju na pravično uveljavljanje svojih interesov vložijo svoj kapital v podjetja delniških družb.

To poudarjanje pretežne zaščite interesa podjetja je danes razumljivo, ker je postalo podjetje to, kar današnjemu gospodarskemu razvoju edino ustreza: osnova trgovinskega oziroma prometnega prava. V tem pogledu je tendenca danes povsod enaka (s posebnim poudarkom v nemškem in italijanskem pravu), da ne govorimo o sovjetskem trgovinskem pravu, ki je pravo trgovinskih podjetij. Vedno bolj se je začelo proučevati podjetje in to v času nastanka gospodarskega prava in v času, ko je delovno pravo zahtevalo svoje enakopravno mesto poleg državljankega in trgovinskega prava. Gospodarsko oziroma trgovinsko podjetje stoji v sredi tega gibanja in prinaša nove ideje v pravo. Sedanjost in prihodnost trgovinskega prava so v podjetju in to gibanje družijo pravo podjetja in delovno pravo.

Dokler je podjetnik ena oseba, ali kadar se več oseb združi v tako pravno obliko, v kateri ostanejo pravno oni podjetniki, potem v pogledu vezi dolžnosti na osebe ni težav. Kjer pa nastopi kot nosilec podjetja juristična oseba, nastane naravno vprašanje, koliko so posamezne osebe še edino odločilne za upoštevanje interesov. Odgovor na to vprašanje bi bil logično ta, da stoje za pojmovno abstrakcijo

¹¹⁴ Thaller-Perceyrou, *Traité*, op. cit., 207 sl.

¹¹⁵ Gaillard, *La société anonyme de demain*, 1952, 53 sl. Pri tem ni ostal osamljen. Gounot, *L'entreprise industrielle d'aujourd'hui*, 1925; tudi David, *La protection des minorités*, 1929, gradi svojo teorijo o zaščiti družbine manjšine ne malo pod vplivom te teorije; prim. zlasti 50, 51: „la majorité ne doit prendre de résolutions que dans l'intérêt social; l'application de cette théorie au droit des sociétés paraît d'autant plus légitime qu'on a bien souvent fait ressortir le caractère administratif et institutionnel de toutes les sociétés par actions“. Zato prevzema iz upravnega prava idejo „détournement de pouvoir.“

juristične osebe vendar žive osebe, ki ji šele dajo življenje. Vendar je ta preprosti odgovor nevzdržen nasproti vseobči gospodarski važnosti podjetja, pa najsi bo poedinskega ali v obliki delniških družb in drugih zajednic. Če torej pogledamo razmerje med delničarji in upravo oziroma delničarji in delniško družbo, potem je poudarek nujno na podjetju kot gospodarsko važnim produkcijskim faktorjem. Iz tega izvirata dva cilja. Prvič nujnost vezi podjetja na nadrejeni skupni interes, drugič nujnost očitovanja obstoja podjetja ne glede na event. spremembe. Podjetje je postalo tako važno, da če samo ne postane pravni subjekt, je vsaj podjetnik oziroma nosilec - lastnik podjetja, potisnjen docela v ozadje.¹¹⁶

Te ideje, ki si danes krepko utirajo pot v evropski pravni znanosti, imajo svoj izvor ne samo v italijanski¹¹⁷ nego tudi v moderni nemški trgovinskopravni literaturi. Tako je že Otto Schreiber¹¹⁸ postavil kot program trgovinskega prava: pravo podjetij; vprašanje je v nujni zvezi z diskusijo Hansa Oppikoferja¹¹⁹ o pravni enotnosti trgovinskega podjetja.

Trgovinsko pravo podjetja se je razširilo po vsej Evropi. V tem zgodovinskem času je nastalo gospodarsko pravo, ki je dalo novo osnovo zlasti nemškemu pravnemu sistemu.¹²⁰ Tudi v ruski socialistični revoluciji se je povzdignil sistem trgovinskega prava, osnovan na privatnih in javnih podjetjih, ki tvorijo socialistično gospodarstvo.

¹¹⁶ Krause, Kaufmannsrecht und Unternehmensrecht, ZHR, 1938 (105), 121; drugače Heymann, Die Beziehungen des Handelsrecht zum Zivilrecht, 1932, 39 sl., ki poudarja podjetniško funkcijo kot osnovno idejo gospodarskega prava; tudi Eckardt, ZHR, 94, 30; Jessen, Unternehmen und Unternehmensrecht, ZHR, 96, 37, 50, 61. Značilna je sledeča pripomba Krausejeva op. cit. 126: „Das 20. Jahrhundert schickt sich an, die Entwicklung abzuschliessen und auf eine neue Stufe zu heben. Es gleicht nicht mehr eine Reihe von Wirtschaftszweigen dem Handel an, sondern sieht die Einheit aller gewerblichen Tätigkeit mit dem Kern der Produktion, um die sich alles andere lagert. Und es stellt als deren Träger den Unternehmer in den Mittelpunkt — nicht der spekulative Charakter — — sondern die Funktion des Unternehmers im Volksganzen.“

¹¹⁷ Mossa, Problemi fondamentali del diritto commerciale, RDC, 1926, I, 253, zahteva nujno upoštevanje podjetja kot osnove celotnega trgovinskega prava. V tej zvezi so pomembni nadaljnji njegovi spisi: Saggi per il nuovo codice di commercio. Annuario di diritto comparato, 1927, I, 170 in zlasti Impresa nell'ordine corporativo, 1935. Napori so kronani z uspehom in knjiga „Del lavoro“, ki vsebuje glavni del trgovinskega prava, je zgrajena dosledno na teh glavnih zahtevah.

¹¹⁸ Grundgedanken zum System eines künftigen Handelsrechtes (Veröffentlichung der Vereinigung der Handelsrechtslehrer deutscher Hochschulen) 1928, 41.

¹¹⁹ Unternehmensrecht, 1937.

¹²⁰ Hedemann, Deutsches Wirtschaftsrecht, 129. Tudi ntz. (§ 2), prevzema v mnogem idejo trgovinskega podjetja ter daje vzgled reformatorjem.

V socialistični državi trgovinsko pravo ne propade, nego se pretvori v pravo, ki je odraz revolucionarnega čustva.¹²¹

Važnost podjetja še neprimerno bolj raste pri delniških družbah. Če je podjetje osrednja točka trgovinskega prava, potem je nujno, da tudi delniško pravo izhaja iz koristi podjetja, kot interesom delničarjev nadrejenega faktorja, posebno v današnjem gospodarskem razvoju, ko bi moralo biti izvrševanje zasebnih pravic podrejeno dobrobiti narodnega, državnega in družbenega kolektiva. Tako torej moramo razumeti vse nove tendence delniškega prava tudi v zvezi z zahtevo očitovanja družbinega podjetja.

24. Zakonodavec - reformator, ki hoče zaščititi v največji meri interese podjetja, obenem pa spraviti s tem interesom v harmonično celoto vse druge interese, izvirajoče iz osnovnih idej delniške družbe (delničarjev, upnikov), mora izvesti čim pravičnejšo organizacijo delniške družbe. Ta organizacija predstavlja najvažnejše sredstvo za doseg tega cilja. Razvoj gospodarskega življenja postavlja nasproti demokratičnemu načelu enakosti delničarjev interes podjetja; njega uveljavljenje nudi največje zagotovilo,¹²² da se izloči škodljivo nasprotje med upravo in ravnatelji, stremečimi za neomejeno svobodo udejstvovanja v družbi ter delničarji (zlasti malimi), ki s svoje strani zahtevajo učinkovito zaščito svojih interesov.

Interes podjetja imperativno zahteva stalnost družbinega vodstva; ona mora biti zavarovana pred vedno spreminjajočo se kapitalsko večino, sestavljeno iz mase „delničarjev - nomadov“. Strogo je treba ločiti delničarje, ki prispevajo samo svoje kapitale ter iščejo le vir dohodkov, od onih, ki želijo aktivno sodelovati pri vodstvu družbinega podjetja. Potreba harmonične skladnosti družbinega vodstva z interesom podjetja, kakor tudi z interesi delničarjev (in upnikov) zahteva večji stalnosti ustrezno kontrolo in odgovornost tako družbinih organov kakor vseh, ki bi mogli zlorabiti svoj položaj in vpliv v škodo interesov delničarjev in družbinega podjetja. Skratka, družbino vodstvo mora imeti pred očmi prvenstveno interes podjetja in sicer tako glede trenutnega njegovega stanja kakor v pogledu bodočega razvoja. Upoštevanje interesa družbe in družbinega podjetja ima posredno nujno za posledico tudi uvaževanje interesov celokupnosti družbinih članov-delničarjev in vsakega posameznega delničarja. Tako postavljena

¹²¹ Gordon, *Système*, op. cit., 185 sl.; Mossa, *Contributo al diritto dell'impresa*, 1941, 27, 28.

¹²² Kunz, *Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, 1927, I, 445; *Ann.*, 1958, 19.

zahteva nam nudi slednjič rešitev vprašanja, ali so delničarji dolžni izvrševati svoje članske pravice tudi le v interesu podjetja, v tem smislu, da sicer morejo pri tem zasledovati tudi svoje osebne koristi, ki pa nikakor ne smejo biti protivni in škodljivi interesom podjetja.

Tako pride upoštevanje transpersonalistične in kolektivistične tendence v delniškem pravu do polnega izraza. To stališče nudi z druge strani zakonodavcu še večjo možnost, da spravi v sklad določbe zakona s potrebami življenja ter izloči iz življenja delniških družb v največji možni meri vse one pojave, ki so postali vir zlorab v škodo delničarjev, upnikov, družbinega podjetja in narodnega gospodarstva.

(Dalje prihodnjič.)

Italijansko trgovinsko pravo.

Dr. Milan škerlj.

A) Dosedanje zakonsko stanje.

1. Prvi trgovinski zakonik zedinjene Italije iz l. 1865. je bil v glavnem posnetek Napoleonovega Code-a de commerce, kar je bilo prirodno, kajti Napoleonovo trg. pravo je veljalo v velikem delu Italije tudi še potem, ko so bile propadle njegove državne tvorbe. Drugi, tačas še veljajoči trg. zakonik iz l. 1882. je mnogo bolj samostalna in kritična tvorba na podstavi najvažnejših tedaj veljavnih tujih trg. zakonov, tudi nemškega — v obliki, ki še velja pri nas —, z upoštevanjem potreb domovine, domače prakse in domačega pravnega čuta.

2. Trg. zakonik 1882 je razdeljen na štiri knjige. Prva knjiga obdelava v 16 naslovih obče določbe, trg. posle, trgovce, trg. knjige, mešetarje, trg. obveznosti v obče, kupoprodajo, report, trg. družbe in trg. združitve, menico in ček, kontokorent, trg. nalog in komisijo, prevozno pogodbo, zavarovalno pogodbo, zastavo, javna skladišča, skupaj 479 členov. Obsežnejši naslovi so razdeljeni na poglavja (capo), ta na odseke (sezione) in ti na §§.¹ Deveti naslov obsega v prvem poglavju trg. družbe, v drugem trg. združitve. Način ureditve družbenega prava je bistveno različen od načina nemškega trg. zakonika. Dočim le-ta ureja vsako obliko družbe posebej, je v ital.

¹ § je torej oddelek, ki lahko obsega po več členov. Ta način delitve je ostal v načrtih novega trg. zakonika in v novem Codice civile.